

MALTA

Britanska vlada je 1964. godine bila prinuđena da ostrvu Malti, svom dugogodišnjem kolonijalnom posedu, dâ nezavisnost. Međutim, ta je nezavisnost bila ograničena radi »zajedničke odbrane«. Na osnovu raznih ugovora uspostavljeni su i »specijalni odnosi« sa Britanijom, prema kojima je Malta u pogledu vojne važnosti postala, posle Napulja, druga baza NATO-a, odnosno američke Šeste flote u Sredozemlju. U La Valeti, glavnom gradu Malte, nalazio se zajednički štab NATO za južni sektor Evrope. S obzirom na razgranatost i obim vojno-političkih baza NATO-a, gotovo celokupna ekonomika, pa i društveno-politički život Malte, bili su orijentisani na prisustvo stranih sila i na njihovo opsluživanje.

Takva situacija trajala je sve do polovine prošle godine kada su, posle parlamentarnih izbora, došli na vlast laburisti, pobedivši pro-natovsku Nacionalnu partiju. Odmah po dolasku na vlast laburistički lider Dom Mintof iznenadio je svet uputivši upozorenje brodovima Šeste flote da više nisu dobrodošli na obale Malte — »dok se ne izvrši revizija opštih aranžmana«. Još teži udarac je usledio kada je ostrvo morao da napusti pomorski štab NATO-a s motivacijom: »... Mi nemamo ništa sa Atlantskim paktom — oni ništa ne plaćaju«.

Sve je to dalo povoda da se ponovo počne raspravljati o značaju Malte, njenom izvanrednom geostrategijskom položaju na uzburkanom Sredozemlju.¹

¹ Malta je malo siromašno ostrvo. Dužina mu je 27, a širina svega 14,5 km. Ima oko 244 km² i oko 350.000 stanovnika. Ostrvska grupa obuhvata i tri manja ostrva Goci, Komino i Kominato, sa nekoliko nenaseljenih ostrvaca i hridi. Poljoprivreda je glavno zanimanje stanovništva, ali ni ona nema perspektive zbog slabog zemljišta. Godišnja proizvodnja pšenice, ječma, krompira i povrća jedva zadovoljava 25% potreba. Sem poljoprivrede stanovništvo se bavi proizvodnjom južnog voća, ribarstvom, preradom kože i biljnog ulja, konzerviranjem voća. Britanske oružane snage zapošljavaju oko 10.000 domorodaca. Stanovništvo je mešavina arapskog, španskog, talijanskog i francuskog porekla.

Naime, Malta ponovo postaje briga onih velikih sila koje smatraju da je Sredozemlje »zona njihovih globalnih interesa«, pa im je zbog toga svako uporište u tom području od izuzetnog značaja za realizovanje ciljeva.

Malta je od davnina bila važan punkt na putu između zapadnog i istočnog Sredozemlja i na relaciji Evropa (Sicilija) — severne obale Afrike. Ostrvo je, naime, dubokom podvodnom zavalom odvojeno od afričke obale, a sa Sicilijom je spojeno podvodnim platoom. Osim toga, veliki skroviti i duboko usečeni zaliv, okružen planinskim vencima i okomitim stenama, kao da je priroda podarila pomorcima da bi u njemu skrivali svoje brodovlje od nevremena i neprijatelja. Vekovima je taj deo ostrva utvrđivan, podešavan i osposobljavan baš u tu svrhu tako da danas izgleda kao neosvojiva tvrđava i moćno skrovište svakoj floti.

Geografski položaj ostrva opredelio je i njegovu istoriju. Malta je bila interesantna za zavojevače ne zbog svoje veličine ili prirodnih bogatstava već zbog svog položaja. Ostrvo je menjalo gospodare i bilo objekt napada gotovo svih osvajača od starih Feničana, Grka, Kartaginjana i Rimljana do Arapa i Turaka. I za Napoleona je Malta imala izuzetan vojnostrategijski značaj prilikom njegovog pohoda na Egipat, kao važan oslonac koji nije smeo ostati u neprijateljevim rukama, pa čak ni neutralan. Napoleon, koji je zauzeo Maltu, rekao je da bi gotovo pre dozvolio Englezima zauzimanje pariskog predgrađa Sveti Antoan nego Malte. Čuveni britanski admiral Nelson je, pak, Maltu nazvao »vratima britanske Indije«.

Britanci su 1800. godine zauzeli ostrvo, pošto je francuska posada kapitulira posle dvogodišnje blokade. Mada je Amijenskim mirom (25. marta 1802) predviđeno da se Malta kao nezavisna i neutralna vrati malteškim vitezovima, Britanija to nije ispunila, već je 1814. anektirala ostrvo. Od tada je Malta sedište britanske Sredozemne flote, a kao pomorsko uporište jedna od važnih karika u lancu pomorskih baza na komunikaciji metropola — Daleki istok. Iako je zbog razvoja avijacije značaj ostrva, kao baze za velike ratne brodove, opao između dva svetska rata, Malta je ipak imala veliku ulogu u drugom svetskom ratu. Služila je kao istureno uporište za podmornice i lake pomorske snage, za podvodne diverzante i avijaciju. Imala je važnu ulogu i kao oslonac za ofanzivna dejstva radi presecanja komunikacija Sila osovine u pravcu Severne Afrike. Zbog toga je Malta svakodnevno bila izložena napadima iz vazduha i pretnjama da se desantima slomi njen otpor. Sile osovine, međutim, nisu imale dovoljno snaga ni vremena da to učine.

Posle drugog svetskog rata, u uslovima blokovske konfrontacije, a naročito u poslednje vreme, naglašeno je interesovanje za Sredozemlje s obzirom na njegov značaj u globalnoj strategiji supersila. Malta je i dalje zadržala svoju važnost, koja se menjala prema odnosu snaga u tom regionu. Ona je posebno značajna kao baza u miru, jer služi za opravku i održavanje brodova u velikim dokovima, za letove izviđačke avijacije itd. U ratu Malta bi mogla da posluži kao nepotopljivi nosač aviona, a ima idealan položaj i za protivpodmornička dejstva, za smeštaj savremenih instalacija i uređaja za dejstvo na moru i u vazduhu itd.

Lider Laburističke partije Dom Mintof, koji je postao predsednik vlade, preuzevši i dužnost ministra spoljnih poslova i ministra u Komonveltu, odlučio je da ispuni predizborna obećanja koja su mu, uostalom, i omogućila da pobedi na parlamentarnim izborima.

Osnovne smernice politike vlade D. Mintofa na unutrašnjem planu su ove:

postepena preorijentacija malteške privrede da više ne zavisi od vojnih potreba NATO-a, već da se osamostali i da razvija kao svoje prioritetne sektore — poljoprivredu, turizam, trgovinu i brodogradnju;

težnja ka emancipaciji od svemoćnog uticaja i prisustva stranih vojnih snaga, ali ne i potpun raskid sa njima;

borba protiv korupcije.

U pogledu spoljnopolitičke orijentacije. D. Mintof je proklamovao načelo prijateljstva i saradnje sa svim zemljama.

Nova vlada je, zaista, i počela da sprovodi reči u dela. Preduzeti su neki veoma odlučni koraci radi učvršćivanja nezavisnosti Malte. Jedan od njih je bio i izlaženje iz međunarodne izolacije u koju je dovedena tutorstvom stratega NATO-a.

Drugi krupan korak koji je Mintofu doneo veliku popularnost bila je nacionalizacija »Arsenala«, ogromnog i čuvenog brodogradilišta i zavoda za remont i opsluživanje gigantskih prekomorskih brodova, koji je, tako reći, bio vlasništvo NATO-a.

Sve te mere na unutrašnjem i spoljnom planu donele su Mintofu i njegovoj politici veliku podršku od strane naroda, ali i beszapadnih vojnopolitičkih krugova. Od nove godine Britanija je počela neprestano pojačavati svoj pritisak na Maltu, jer su njeni interesi na ostrvu bili najugroženiji.

Velika Britanija ima na Malti: dva bataljona KoV (oko 1.000 ljudi); 3 skvadrona izviđačke avijacije, od kojih 1 za podmorničko izviđanje (oko 2000 ljudi); neke pomorske plovne jedinice. Na Malti se nalaze dva vojna aerodroma i pomorska luka. Na ostrvu je bilo oko

7.000 članova porodica britanskih vojnika (prema nekim podacima izgleda da je veći deo već evakuisan). Sama Malta ima simbolične vojne snage, svega oko 2.000 ljudi u uniformi, računajući i policijske snage, koje verovatno same ne mogu da odbrane ostrvo.

Prema ugovoru o korišćenju ostrva V. Britanija je dužna da plaća Malti 9,5 miliona funti sterlinga godišnje na ime stacioniranja svojih trupa. Od toga V. Britanija je plaćala 5,25 miliona funti sterlinga, a razliku su plaćale ostale članice NATO-a — što samo po sebi pokazuje koliko se NATO, a posebno SAD, interesuju za to ostrvo.

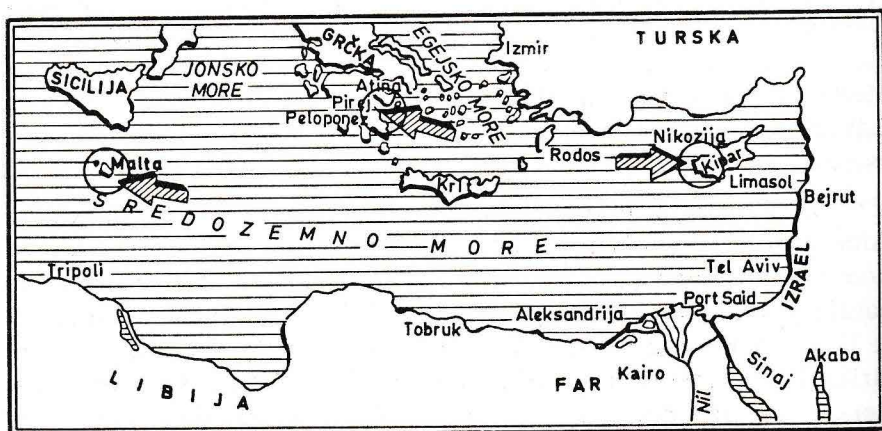
Premijer D. Mintof je nedavno zatražio povećanje zakupnine na 18 miliona funti sterlinga. U sklopu političke afirmacije nezavisnosti ostrva, premijer traži da vlada samostalno odobrava pristajanje stranih brodova u lukama Malte, bez obzira na blokovsku pripadnost, što znači da u njih mogu da uplove i sovjetski ratni brodovi. To je upravo ono što zabrinjava NATO, a posebno Sjedinjene Američke Države. Premijer D. Mintof je uporan u svojim zahtevima, jer zna važnost ostrva, odnosno koliko se zapadne sile interesuju za njega. Međutim, on je pokazao da je spreman i na kompromis kako bi ostvario osnovne ciljeve postavljene u svom programu emancipacije ostrva.

Druga strana nije jedinstvena. NATO, a pre svega Sjedinjene Američke Države i Italija, zainteresovane su da se što pre postigne kompromis i udovolji osnovnim zahtevima D. Mintofa, jer su veoma zabrinute zbog »sovjetske penetracije«. Rojter, na primer, javlja da je lično predsednik Nikson izrazio zabrinutost zbog mogućnosti da V. Britanija i saveznici u NATO-u izgube baze na Malti. Ta zabrinutost dolazi više iz »političkih razloga, nego zbog vojnog značaja tog ostrva«. Međutim, ozbiljni pritisci ne izostaju ni od strane Sjedinjenih Američkih Država. U komentarima američke štampe povodom pregovora sa grčkom vladom o korišćenju pirejske luke daje se do znanja D. Mintofu da bi mogao ostati sa svojom siromašnom zemljom i bez ponuđenih 14 miliona funti sterlinga godišnje, ukoliko »ne pokaže više razumevanja za zajedničke interese«.

U čitavom ovom konfliktu Velika Britanija, pak, ima svoje račune. Ona ne želi da tako lako popusti pred zahtevima iz La Vlete, a posebno ne želi da snosi veće finansijske troškove nego do sada. Vlada u Londonu računa na ekonomske teškoće na ostrvu, što će — prema njenom mišljenju — prisiliti Mintofa na popuštanje. Naime, na ostrvu se oseća tendencija za privrednom recesijom, nasleđeni trgovinski deficit se povećava, nezaposlenost raste, a teškoće će se još povećati odlaskom britanskih vojnika i njihovih porodica, itd.

Računa se i na političku krizu zbog odnosa snaga u malteškom parlamentu, u kome premijer Dom Mintof ima samo jedan glas više.

Sasvim je izvesno da Malta ne može bez pomoći spolja, odnosno razvijenih odnosa sa inostranstvom, zbog čega se i otvorila prema svetu. Krajem 1971. godine sklopila je trgovinski sporazum sa SSSR-om i drugim zemljama istočne Evrope (Rumunijom, Poljskom). Interese za to ostrvo pokazuju i arapske zemlje, pre svega Libija. Pukovnik Gadafi je tražio od Malte da mu stavi aerodrome na raspolaganje »radi obuke«. On je 1971. godine poklonio 2 miliona funti sterlinga Malti, izjavivši da želi »da ova zemlja bude neutralna, oslobođena inostranog vojnog i političkog uticaja«. Prema »Neue Züricher zeitungu«, upravljanje malteškim lukama je u rukama pomorskih oficira iz Savezne Republike Nemačke, a Bon šalje Malti helikoptere, patrolne čamce i ostali ratni materijal za opremu malteških oružanih snaga.

U sadašnjim pregovorima V. Britanija i ostale zemlje-članice NATO-a su, ipak, popustile i ponudile Mintofu sumu od oko 14 miliona funti sterlinga na ime zakupnine. Iako pregovori teku sa natezanjem (već su 4 pregovora odgođena), verovatno je da će se postići kompromis. Važno je da su V. Britanija i saveznici u NATO-u primorani da pokažu više razumevanja za zahteve premijera D. Mintofa. Verovatni razlog za takav stav nije u »upornosti« malteškog premijera. Razlozi su mnogo dublji. Značaj Malte se u poslednje vreme povećao, a i dalje će se povećavati u srazmeri sa stratejskim planovima dveju supersila u Sredozemlju, koje su zainteresovane za to da osvoje što više pozicija u njemu, ali koje ne zaboravljaju ni sve veću prisutnost i trećeg partnera u tom području. U slučaju Malte potvrđuje se istina da geostrategijski položaj jedne zemlje nije statična kategorija, kako se to još smatra u klasičnoj vojnoj doktrini, već kon-

stanta čija vrednost u vojnostrategijskoj proceni zavisi od niza okolnosti i uslova.

Vojnostrategijski položaj Malte za NATO je bio drugačiji pre dolaska SSSR-a na Bliski istok i njegove flote u Sredozemno more, u kome je dotle dominirala američka Šesta flota. U takvim uslovima za američke stratege nije bilo od presudnog značaja da li NATO ima bazu više ili manje. Tada su se često čula mišljenja da Malta nema više onaj vojnostrategijski značaj koji je nekad imala. No, situacija se u poslednjih nekoliko godina iz osnova izmenila. Sadašnji odnos snaga u Sredozemlju je takav da su stare pozicije Sjedinjenih Američkih Država i NATO-a otišle u nepovrat, a tendencije daljeg razvoja tog odnosa teško da bi tu mogle išta ponovo da izmene.

Sovjetska sredozemna flota postala je ravnopravan partner američkoj Šestoj floti, a uticaj Sovjetskog Saveza u sredozemnom bazenu u stalnom je porastu. Ranijih godina sovjetsko interesovanje bilo je u prvom redu usmereno prema istočnim obalama Sredozemnog mora, tj. prema zemljama Bliskog istoka, da bi se, naročito u poslednje vreme, prenelo i na zapad prema Malti, Alžiru i Maroku. Za vreme Kosiginove posete Alžiru i Maroku prošle godine, u sovjetskim krugovima se mnogo govorilo o »potrebi preciznijeg definisanja sovjetske mediteranske politike«. Sticanje svakog novog punkta u Sredozemlju za sovjetsku flotu, koja ima teškoće oko baziranja, remonta itd., predstavlja veoma značajan poen. U tom smislu, verovatno, se ne žali nikakv politički napor i uticaj, pa ni znatna finansijska sredstva, posebno ako je reč o onom delu Sredozemlja u kom još nisu zauzete nikakve pozicije.

Sasvim je izvesno da Sovjetski Savez ne može da ostane neinteresovan za Maltu i da će nastojati da iskoristi svaku priliku da pregovara sa D. Mintofom o bilo kakvom obliku saradnje. Sovjeti se, naime, sučeljavaju sa dva problema u vezi sa njihovim pozicijama na Sredozemlju.

Prvi je — kako da teritorijalno materijalizuju svoje prisustvo u Sredozemlju i u istočnom Suecu, gde njihova mornarica predstavlja vrlo aktivan vojni i politički instrument. Reč je, dakle, o tome da treba steći više ključnih tačaka upravo tamo gde prolazi britanski pomorski »put za Indiju« i kontrolisati političke »čvorove« iz vremena lorda Karsona.

Pošto su posle izraelsko-arapskog rata 1967. snažno i otvoreno izašli na Sredozemlje, Sovjeti su, naročito u 1970. pojačali proces potiskivanja Britanaca iz tog regiona. Sticanjem pozicija u jemenskoj luci Hodeida, oni sada kontrolišu Aden. U Sokorti su izgradili tehničku bazu, od Iraka su dobili dozvolu da koriste malo ostrvce Hormue,

a uspostavili su trgovinske odnose i sa Kuvajtom. Naredni njihov cilj bi, verovatno, bio da se preko Bab-el-Mandeba uđe u Indijski okean. Šta još nedostaje — prirodno se postavlja pitanje — pa da Sovjetski Savez ispuni svoj veliki plan sticanja strategijskih preimućstava na magistralnom putu Atlantski okean — Daleki istok? Svakako da bi Malta i Singapur dobrodošli njegovom realizovanju.

Drugi problem je čisto tehnički. Sovjetska mornarica, bilo u Sredozemlju ili u Crvenom moru ili u Indijskom okeanu, svakako još nije na ravnoj nozi sa mornaricama zemalja-članica NATO-a (zbog nedovoljne i neadekvatne vazdušne zaštite i podrške), mada je uspela da postigne značajnu superiornost u oblasti raketa brod — brod. Međutim, ona je u nepovoljnijem položaju, pre svega, na logističkom planu. Taj položaj bi se mogao popraviti eventualnim korišćenjem brodogradilišta na Malti.

Ovo su dva razloga koji jednu »nekorisnu« bazu za NATO pretvaraju u korisnu, pa čak i vrlo dragocenu — za obe strane.

Poslednji događaji u istočnom Sredozemlju ukazuju na činjenicu da problem Malte nije izolovan, već da se veoma jasno uklapa u opšte napore velikih sila za prevlast, uticaj i kontrolu u tom području. Reč je o pregovorima vlada Sjedinjenih Američkih Država i Grčke o ustupanju grčke luke Pirej, kao stalne baze, Šestoj floti i ozbiljnim pritiscima i pokušajima da se obori vlada arhiepiskopa Makariosa i Kipar pretvori u bazu zapadnog vojnog sistema.

Na američko-grčke pregovore o Pireju SSSR je reagovao veoma oštro, istakavši da je to »opasan korak, sa ozbiljnim posledicama po situaciju na Balkanu i u rejonu Sredozemnog mora, koji je suprotan interesima mira i popuštanja u Evropi«. U protestnoj noti se, između ostalog, kaže da će Sovjetski Savez i zemlje-učesnice Varšavskog ugovora morati »da preduzmu odgovarajuće mere u interesu svoje bezbednosti«, jer se radi »o stvaranju novih pomorskih baza SAD u neposrednoj blizini granica Sovjetskog Saveza i drugih socijalističkih zemalja«.

Pokušaj da se realizuje zaključak zasedanja NATO-pakta u Lisabonu od prošle godine, tj. da kiparski problem »treba što pre rešiti«, pretvorio se u pravu zaveru protiv legalne vlade nezavisnog i nesvrstanog Kipra, što znači dalju eskalaciju hladnoratovske psihoze u Sredozemlju.

U takvim okolnostima jedna baza, ili osetljivi strategijski punkt, u Sredozemlju za članice NATO-a, a posebno za Sjedinjene Američke Države, nije više nešto nevažno, pogotovu ako se u toj bazi može posredno ili neposredno naći neko drugi. Otuda i zainteresovanost i str-

pljivi napori NATO-a, a posebno SAD, da se pronađu sredstva i udovolji traženju premijera Mintofa.

Vojnostrategijski značaj Malte je u sadašnjem trenutku takav da će se zbog njega pronaći rešenje kako bi se udovoljilo finansijskom zahtevu Malte. No, da li su samo to želje i ambicije premijera Mintofa pokazaće neposredna budućnost. Uostalom, treba sa uvažavanjem primiti njegovu izjavu milanskom časopisu »Europa«, u kojoj, između ostalog, kaže: »Ponavljam, na Malti neće biti ni britanske, ni američke, ni ruske baze. Malta je nezavisna, sposobna da bez ičijeg mešanja sačuva svoju nezavisnost i zato odbijam trajne veze s jednom ili drugom supersilom. Mi se bojimo, ne krijemo to, da ukoliko se jedna ili druga ovde utabori — to će biti definitivno«. ² D. Mintof je jasan kada ponavlja da Malta nije »ničija kolonija«, već »slobodna zemlja koja namerava da brani svoj suverenitet«. Svojim stavom Malta se samo pridružuje težnjama naroda u Sredozemlju, koji bi želeli da ovo područje bude zona mira, a ne konfrontacije supersila.

Pukovnik
Mihajlo VUČINIĆ

² *Borba*, 6. I 1972.